Universiteit Utrecht

VINCI TOPONDERWIJS

Plukboeket 4

Een uitgave van SterkVVE
Met nieuws over VVE en achterstandenbeleid
Jo Kloprogge, winter 2018

Er was na de zomer een ruim aanbod aan interessant nieuws over onderwijs en onderzoek. Een interessante discussie over de rol van kennis in het leesonderwijs. Leseman bekeek de kinderopvang vanuit intercultureel perspectief. Het CBS is tamelijk optimistisch over de onderwijsloopbanen van migrantenkinderen in Nederland. En een goed bericht uit eigen kring: de universiteit van Utrecht is erg positief over de ontwikkelingen van TOP VVE in Dordrecht. We trappen af met het fameuze '30 million word gap'. Mogelijk is dat gat veel kleiner dan destijds verondersteld. Moeten we onze blik op onderwijsachterstanden herzien? Tim Shanahan vindt van niet.

VVE/Taal/Interactie
30 million word gap of toch iets minder?

De beroemde studie van Hart en Risley uit 1995, waarin zij het taalaanbod in 42 gezinnen onderzochten, en tot de conclusie kwamen dat er tussen de kinderen uit hoge SES gezinnen en kinderen uit bijstandsgezinnen in een periode van 2, 5 jaar een verschil ontstond van 30 miljoen aangeboden woorden, ligt de laatste tijd erg onder vuur. Onderzoeken die een andere methodologie hanteren, komen tot andere conclusies. Tim Shanahan gaat hier in zijn blog op in. Zijn conclusie is dat het alles bij elkaar genomen toch duidelijk is dat veel kinderen in de voorschoolse jaren niet voldoende talige ondersteuning ontvangen en dat dit vooral een probleem is in gezinnen met lage opleiding/inkomens. Het belang van hulp en ondersteuning van deze gezinnen blijft overeind, ook als de 30 miljoen kloof in werkelijkheid iets of zelfs veel kleiner is.

http://shanahanonliteracy.com/blog/is-there-really-a-30-million-word-gap#sthash.ZNRRPhva.yq80595c.dpbs

Taal/Ouders
Ouderbetrokkenheid blijft dus onverminderd van belang.

In de volgende Plukboeket editie aandacht voor het promotieonderzoek van Sanneke de la Rie naar de effecten van het ouderprogramma VVE thuis. Die vallen nogal tegen.
De goab ondersteuning (Sardes, Oberon en CED) bracht een factsheet uit over ouderbetrokkenheid: https://goab.eu/pathtoimg.php?image=Actueel/factsheet_ouderbetrokkenheid_def.pdf

Hier wordt ingegaan op de vragen;
1. Ouderbetrokkenheid: wat verstaan we eronder? Welke vormen zijn er?
2. Gemeenten en ouderbetrokkenheid: waarom ouderbeleid? Wat verwacht de inspectie? Uitbreiding en verdieping van het ouderbeleid
3. Bevindingen uit onderzoek: wat zijn de werkzame factoren bij ouderbetrokkenheid? Het belang van diversiteit in het beleid

Karin Hoogeveen en Janneke Schilder beantwoorden deze vragen helder en adequaat. De factsheet is wel een factsheet in strikte zin. Er wordt niet specifiek ingegaan op de vraag hoe het gemeentelijk beleid op het punt van ouderbetrokkenheid op een goede wijze kan worden ingevuld. In Nederland hebben veel programma's voor bijv. thuisbetrokkenheid (educatieve ondersteuning thuis) een zwakke verbinding met de school., hetgeen het gemeentelijk beleid niet bemoeilijkt.

Taal/Interactie
Lena versus bandrecorder

Waar Hart en Risley destijds gebruik maakten van bandrecorders om de taalproductie in gezinnen vast te leggen, is er nu een veel geavanceerder middel. De LENA is een instrument dat de verbale interactie tussen ouders en jonge kinderen (0-3 jaar) kan verbeteren. De interactie wordt gemeten en geanalyseerd, hetgeen tot verbeteringen in de interactie zou kunnen leiden. Een dag gesprekken wordt opgenomen met een kleine recorder die de kinderen dragen. De resultaten worden omgezet in data over de gesprekken en omgezet in rapporten voor de gezinnen. Deze kunnen zo de verbale interactie verbeteren. LENA wordt toegepast in voorzieningen voor jonge kinderen, in programma's voor thuisbetrokkenheid, en in onderzoek. De technologie dateert van 2015, dus is nog vrij vers.

VVE/Taal/Interactie
Lena in de VVE klas

De Vlaamse (He)lena Taelman schrijft in haar blog over het gebruik van Lena op de peutergroep, naar aanleiding van een onderzoek van Perry et al. Gedurende een volledig schooljaar werd het taalgedrag van de peuters en hun leerkracht wekelijks in kaart gebracht met een taalmeter, de Lena, en uiteindelijk werd onderzocht hoe dit taalgedrag zich verhield tot de taalgroei van de peuters. LENA-apparatuur (Language Environment Analysis) werd onder de shirtjes van de kinderen verstopt. Het telt woorden van leerkrachten, vocale uitingen van kinderen en de keren dat ze op elkaar inpikken. Wat kwam hieruit:

De peuters evolueerden niet sneller wanneer de leerkracht veel aan het woord was in hun bijzijn. Wel was het zo dat peuters sneller evolueerden wanneer ze meer betrokken waren in echte gesprekken tussen de peuter en de leerkracht met verschillende gespreksbeurten. Bovendien evolueerden ze ook sneller wanneer ze veel input kregen van andere peuters

die in hun buurt aan het woord waren. Peuters met een lage taalvaardigheid namen minder deel aan gesprekken met de leerkracht, volgens deze studie. Gelukkig werden de minder taalvaardige peuters niet voor eens en altijd in een hoekje gedrumd. Naarmate hun taalvaardigheid groeide, namen de gesprekken toe.

Je zou kunnen denken dat de meeste gesprekken plaatshebben wanneer de peuters vrij aan het spelen zijn of tijdens verzorgingsmomenten. Volgens de analyse van de onderzoekers is dat echter niet het geval, maar gebeurt dit vooral tijdens eerder gestructureerde activiteiten zoals kringmomenten, voorlezen, en begeleid spel. Peuters horen in die situaties ook vaker andere peuters, en er is uiteraard ook meer input van de volwassenen.

Taelman adviseert om de gestructureerde activiteiten zoals o.m. kringmomenten, voorlezen, en begeleid spel vooral niet te laten vallen en om de gespreksmogelijkheden te verbeteren.

Perry, L. K., Prince, E. B., Valtierra, A. M., Rivero-Fernandez, C., Ullery, M. A., Katz, L. F., … & Messinger, D. S. (2018). *A year in words: The dynamics and consequences of language experiences in an intervention classroom*. PloS one, 13(7), e0199893.

Taal/Interactie
Bijzondere opbrengsten TOP VVE Dordrecht

Een belangrijke constatering van de hierboven geciteerde Taelman: 'Wel was het zo dat peuters sneller evolueerden wanneer ze meer betrokken waren in echte gesprekken tussen de peuter en de leerkracht met verschillende gespreksbeurten'. Dat vraagt nogal wat van de interactievaardigheden van PM'ers en leerkrachten. Het pre-COOL onderzoek laat zien dat ze daarmee nogal wat moeite hebben. Het blijkt moeilijk de educatieve kwaliteit te verbeteren. Moeilijk, maar niet onmogelijk. Onderzoek van de Universiteit Utrecht naar het door VINCI ontwikkelde TOP VVE, laat bijzondere scores zien als het gaat om de educatieve kwaliteit. Bij een recente CLASS afname scoorden de PM'ers gemiddeld een vijf op het domein educatieve kwaliteit. Dat is fors boven het Nederland gemiddelde. De onderzoekers zoeken de verklaring onder meer in de intensieve professionalisering op de locaties. 'De PM'ers hebben geprofiteerd van het aanbod van scholing, training en leergemeenschappen, en op hun beurt profiteren de kinderen hiervan'.

Henrichs, Lotte en Damhuis, Carmen, *Verslag TOP VVE locaties in Dordrecht*, november 2018

Taal/Sociale interactie
Kleutertaalvaardigheid en sociale uitsluiting

Achterblijvende taalvaardigheid heeft ook een onvermoed effect op de sociale interactie. Afgewezen worden door klasgenootjes begint al op jonge leeftijd. In de kleuterklas valt veertien procent van de kinderen buiten de groep. Op deze leeftijd spelen communicatieve vaardigheden een belangrijke rol bij sociale afwijzing, zo toont onderzoek van Femke van der Wilt aan.
Voor haar onderzoek bezocht Van der Wilt kleuterscholen in verschillende delen van het land. Ze nam testjes af bij kinderen tussen 4 en 6 jaar oud, waarin de sociale taalvaardigheid werd gemeten. In haar onderzoek stond de sociale interactie centraal. Van der Wilt maakte daarvoor gebruik van de Nijmeegse Pragmatiektest, die de mondelinge communicatieve competentie meet. Vervolgens moesten de kinderen vertellen met welke klasgenootjes zij wel en met welke zij niet graag speelden. Op basis van deze gegevens konden de onderzoekers in kaart brengen welke kinderen geaccepteerd of juist afgewezen werden.

De studie laat zien dat taalvaardigheid – preciezer: mondelinge communicatieve competentie – een rol speelt in sociale afwijzing. De onderzoeker benadrukt dat ze in dit onderzoek nog geen causale relatie heeft kunnen vaststellen, maar ze vermoedt dat de relatie beide kanten op gaat: een lagere communicatieve competentie zorgt er eerder voor dat je als kind wordt afgewezen, en als je wordt afgewezen heeft dat weer invloed op je taalvaardigheid.
'Kinderen waarvan de ouders een lager opleidingsniveau hadden, waren minder taalvaardig en werden vaker afgewezen', aldus de onderzoeker tegen Mathilde Jansen van Kennislink. 'Maar sociaaleconomische status viel niet volledig samen met communicatieve taalvaardigheid. Er was ook nog een uniek effect meetbaar op sociale afwijzing'.
In de kern draait sociale afwijzing volgens de onderzoeker om afwijking van bepaalde normen. En die normen verschillen per klas of per groep. 'Er is bijvoorbeeld ook onderzoek gedaan waarin werd gekeken of migrantenkinderen vaker worden afgewezen door klasgenoten. En daar hangt het volledig af van de groepssamenstelling: hoeveel kinderen met een migrantenachtergrond zitten er in die klas. Als dat er veel zijn, vind je dat effect helemaal niet.'

Femke van der Wilt, *Being rejected. The role of oral communicative competence*. Proefschrift verdedigd op 8 oktober 2018 aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Zie ook: https://www.nemokennislink.nl/publicaties/taalvaardige-kleuter-wordt-minder-snel-afgewezen/

VVE/Pedagogiek
Wat te doen met kinderen die in de voorschoolse periode ADHD en gedragsproblemen hebben?

Lianne Mulders van de universiteit in Groningen onderzocht dit. De vraag was of gedragsproblemen afnemen en het handelen van ouders verbetert na een training voor de ouders. En als het werkt, kunnen resterende gedragsproblemen dan het beste worden behandeld met medicatie of met meer training? Een 12 sessies beslaande training van de ouders (n-=83) leidde tot duidelijk vermindering van de gedragsproblemen en tot meer opvoedcompetentie bij beide ouders. Voor de resterende gedragsproblemen was zowel medicatie als verdere training effectief. Het toedienen van methylphenidate (Ritalin) was het meest effectief.

Mulders, Lianne, *Children with ADHD symptoms and behavioral problems: informant agreement, treatment, and predictors of treatment outcome*. Groningen, 2018.

VVE/Intercultureel
Hoe zit het met de kinderopvang vanuit intercultureel perspectief?

In een interessante lezing die Paul Leseman bij Sardes hield over 'gelijke kansen en interculturele pedagogiek' wordt ingegaan op de vraag hoe intercultureel de kinderopvang is. Bij de opvattingen van professionals zien we:
- In het algemeen rapporteren professionals positieve attitudes ten aanzien van culturele diversiteit.
- Meer variatie en gemiddeld minder positieve attitudes ten aanzien van meertaligheid
- Grote verschillen in (gerapporteerde) uitvoering van multiculturele ideeën in praktijk.
- Nederland in een 'laag tot midden' positie.

Hij eindigt zijn presentatie met enkele vragen en opmerkingen:
- worstelt Nederland met de toenemende diversiteit en In hoeverre hangt dit samen met segregatieverschijnselen?
- kinderopvang bereikt kinderen met verschillende sociale en culturele achtergronden. Hoe gaat het verder, nu de wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang van kracht is geworden?
- expliciet diversiteitsbeleid en interculturele pedagogiek wordt nog maar beperkt aangetroffen, en hangt sterk af van de mate waarin kinderen met een migratieachtergrond aanwezig zijn in het Kindcentrum.
- culturele factoren (belang van religie) kunnen deelname aan kinderopvang belemmeren
- interculturele competentie van staf is belangrijk voor goede relaties met ouders (wat weer van belang is voor…).

VVE/Beleid
Elke gemeente zijn eigen peuterstelsel

Sardes publiceerde in oktober de notitie '380 mini-peuterstelsels in Nederland' (on) gunstig voor doelgroeppeuters. Auteur is IJsbrand Jepma, die niet bang is om af en toe een knuppel in het hoenderhok te gooien. Jepma stelt dat het heel wat uitmaakt in welke gemeente ouders van peuters wonen. Ze kunnen een heel divers peuteraanbod aantreffen en daar ook heel verschillende kosten aan hebben. Hij gaat in op de effecten van de harmonisatie, de extra peutermiddelen van Asscher, de nieuwe bekostigingssystematiek van het onderwijsachterstandenbeleid, en de uitbreiding van het aantal uren VVE voor doelgroeppeuters. Vervolgens worden de verantwoordelijkheden van de gemeente in kaart gebracht en wordt in detail uitgewerkt welke keuzes gemeenten kunnen maken. Die verschillende keuzen hebben effect op de toegankelijkheid, de kwaliteit en de kosten voor de ouders. De verschillen tussen gemeenten zijn nu zo groot zijn dat doelgroeppeuters en hun ouders hier en daar lijken af te haken door de toegenomen complexiteit en kosten.
Jepma eindigt met een aantal vragen:
Waarom opereren gemeenten zo verschillend inzake de lokale peutervoorzieningen?
Waarom tast de ene gemeente dieper in de eigen portemonnee dan de andere gemeente?
Is het verstandig om ouders van doelgroeppeuters voor alle uren te laten betalen en geen 'gratis' uren te schenken?
Stellen gemeenten, die voor alle peuters een basisvoorziening (willen) arrangeren wel de juiste prioriteiten, in het besef dat ze de primaire taak hebben om vooral doelgroeppeuters en reguliere peuters van niet-KOT-ouders te bedienen?
Past de wens van een basisvoorziening bij het streven naar gelijke kansen voor doelgroeppeuters, of is dat meer een zaak van optimale talentontwikkeling voor iedere peuter?

Dit rapport lijkt me erg handig om bij de hand te hebben, en het is een ideale introductie voor nieuwe medewerkers die zich in dit complexe veld moeten gaan bewegen.

VVE/Beleid
Inspectie tevreden over toezicht en handhaving in de kinderopvang

Gemeenten en GGD'en voeren toezicht en handhaving in de kinderopvang steeds beter uit. Bovendien voldoet een steeds groter deel van de kinderopvangvoorzieningen aan de kwaliteitseisen. Dit blijkt uit het Landelijk Rapport gemeentelijk toezicht kinderopvang 2017 dat op 8 november 2018 aan de Tweede Kamer is aangeboden:
https://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuws/2018/11/09/uitvoering-toezicht-en-handhaving-op-orde-tijd-voor-een-volgende-stap

Punten van kritiek zijn:
- het toezicht is soms te voorspelbaar
- nieuwe of aangescherpte wet- en regelgeving wordt niet altijd getoetst
- en de handhavingsstrategie en informatieverstrekking past niet altijd bij de situatie.

Om dit te verbeteren, is een volgende stap in de ontwikkeling de invoering van een gemeentelijk toezichtplan. Hierin zet de gemeente uiteen hoe zij de kwaliteit van de kinderopvangvoorzieningen waarborgt en stimuleert.
Bekeken vanuit een breder perspectief, een hoopvol signaal van het CBS:

OAB/HO
Onderwijsloopbanen migrantenkinderen verbeteren geleidelijk

Ten opzichte van 10 jaar geleden volgt een groter deel van de leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond een hoger onderwijsniveau, zowel in het voortgezet onderwijs als in het middelbaar onderwijs. Ditzelfde geldt echter voor deelnemers met een Nederlandse achtergrond. Hierdoor neemt het verschil in deelname aan hogere niveaus tussen leerlingen met een Nederlandse achtergrond en een niet-westerse achtergrond vrijwel niet af.

Zie verder: https://longreads.cbs.nl/integratie-2018/onderwijs/

OAB/VO
Nederland doet het slecht wat betreft ongelijkheid in het voortgezet onderwijs

Dit constateert althans UNICEF, dat de ongelijkheid in het onderwijs vergeleek in 41 rijke landen op drie punten:
- de deelname aan voorschools onderwijs
- het leesniveau van 10-jarige leerlingen in het primair onderwijs
- en dat van 15-jarige leerlingen in het voortgezet onderwijs.

Opvallend is dat Nederland wat betreft de voorschool op de 10e plaats van de ranglijst staan en met het primair onderwijs zelfs op de 1e plaats, maar dat we in het voortgezet onderwijs dalen naar de 26e plaats. Daarbij merkt UNICEF op dat er grote verschillen zijn in leesprestaties tussen Nederlandse scholen voor voortgezet onderwijs.
Een oorzaak van ongelijkheid is volgens UNICEF het op jonge leeftijd uitsplitsen van leerlingen in verschillende onderwijssoorten op basis van hun schoolprestaties. Kinderen uit achterstandssituaties zijn dan vaak oververtegenwoordigd in de 'lagere' schoolniveaus.

'De gelijke kansen die we in de voorschoolse periode en het primair onderwijs weten op te bouwen, laten we lopen in de middelbare schoolperiode', concludeert Sofie Vriends van het Nederlands Jeugdinstituut. 'Met 12 jaar heeft Nederland een van de vroegste selectiemomenten voor middelbaar onderwijs van de onderzochte landen. En met zeven onderwijsniveaus hebben we ook meest gefragmenteerde systeem voor middelbaar onderwijs.'
Er is wel de nodige kritiek op het UNICEF rapport dat bij nadere bestudering nogal wat vragen oproept .

https://www.nji.nl/nl/Actueel/Nieuws-uit-de-jeugdsector/2018/Nederland-scoort-slecht-op-onderwijsgelijkheid?utm_medium=email&utm_campaign=NieuwsbriefJeugd&utm_content=jeugdnieuws&utm_source=1%20november%202018%20nummer%2032

OAB/Beleid
Goedkope maatregelen die toch efficiënt zijn

De Education Endowment Foundation heeft een toolkit ontwikkeld, waarin niet alleen de mogelijke effecten van maatregelen zijn opgenomen, maar ook wordt aangegeven hoeveel moeite je er voor moet doen en hoe sterk de evidentie is.
https://educationendowmentfoundation.org.uk/evidence-summaries/teaching-learning-toolkit#closeSignup geeft een samenvatting

De volledige toolkit met toelichting per maatregel is te vinden op:
https://educationendowmentfoundation.org.uk/public/files/Toolkit/complete/EEF-Teaching-Learning-Toolkit-October-2018.pdf

Sommige maatregelen, zoals effectief huiswerk, samenwerkende leren, werken aan metacognitie kunnen veel opleveren met weinig kosten. Op sommige punten wijken de inschattingen van de EEF wel weer erg af van andere overzichten (mentoring scoort hier laag), dus voorzichtigheid is geboden.
Het is een handig instrument om te raadplegen bij het opstellen van een lokaal educatief plan en de presentatie daarvan, maar laat het ook weer niet al te zwaar wegen.

Taal/PO/VO/Kennis
Leesniveau niet altijd afhankelijk van leesvaardigheid alleen.

Er is een discussie ontstaan over de vraag waarom de scores in lezen in de VS sinds 1998 niet meer zijn gestegen en slechts een derde van alle kinderen een goede (proficient) lezer is. Nathalie Wexler gaat hier op in.

Zij stelt dat er in de VS veel te veel nadruk ligt op lees-basisvaardigheden, maar te weinig op de inhoud van wat wordt gelezen. Ze citeert Willingham die aangeeft dat, of een kind een tekst begrijpt, niet zozeer afhangt van het niveau van leesvaardigheid, maar van de algemene kennis en de woordenschat van het kind. Dat komt omdat in teksten altijd veel informatie wordt weggelaten, die als bekend wordt veronderstelt. En - we raden het al: kinderen uit laag opgeleide gezinnen hebben het meest last van ontbrekende algemene kennis. Shanahan voegt hieraan toe dat kinderen vaak teksten krijgen aangeboden, die passen bij hun niveau. Ze zouden echter juist teksten boven hun niveau moeten krijgen aangeboden, met hulp van de leerkracht om deze begrijpen.

De conclusie is volgens haar eigenlijk wel schokkend:
beleidsmakers die hebben aangedrongen op meer toetsen om de kloof tussen rijk en arm te verkleinen, hebben zichzelf in de voet geschoten. Ze ontwikkelden een systeem dat leerkrachten aanspoort om de kinderen juist datgene te onthouden dat achterstand kan verkleinen: kennis. Alle leerlingen hebben hier last van, maar de kinderen uit achterstandsgroepen het meest.

Geldt dit nu ook voor Nederland? Ik vroeg expert Kees Vernooy naar zijn mening hierover. Hij is het er grotendeels mee eens. In Nederland is zwaar ingezet op leesstrategieën en toch gaat het begrijpend lezen achteruit. Ook intensieve woordenschataanpakken hebben volgens hem geen effect.

Cruciaal voor begrijpend lezen zijn volgens Kees:
- Vloeiend kunnen lezen
- Woordenschat en kennis van de wereld
- Metacognitief handelen (zelfsturing, metacognitie)

https://www.theatlantic.com/education/archive/2018/04/-american-students-reading/557915/?utm_source=hs_email&utm_medium=email&utm_content=63165834&_hsenc=p2ANqtz-9bQ17VokeNcdu9Xtb97QtXM4J9euDndxWE8T-i-AIn3DXU_J8ovYviWNqtod7bDwzo3w0ftTRM8ZGcMw0hjiWsmnn3jQ&_hsmi=63165834

OAB/Kennis
Dylan Williams over hoe je onderwijs niet beter maakt en hoe wel

Pedro de Bruykere schreef een blog over het nieuwe boek van Dylan Williams: *Creating the Schools Our Children Need: Why What We're Doing Now Won't Help Much (And What We Can Do Instead)* (Paperback, 29 maart 2018): https://onderzoekonderwijs.net/2018/10/28/dylan-wiliam-over-hoe-je-best-niet-onderwijs-beter-maakt-en-hoe-wel/

Wat niet werkt volgens Williams:
- Getting smarter people into teaching
- Firing bad teachers
- Paying good teachers more
- Reducing class size
- Copying other countries
- Expanding school choice

Slechts twee zaken werken wel:
- Improving the teachers we have
- Developing a knowledge-rich curriculum

Het kennisrijk curriculum komt hier dus weer naar voren. Steeds meer wordt dit genoemd als een absolute vereiste voor goed onderwijs en meer gelijke kansen.

OAB/Kennis
Hoe onderwijs op maat van het kind onderwijs onder de maat is geworden

Deze provocerende titel is de kop van een opiniestuk van Wim Van den Broeck, hoogleraar onderwijs- en ontwikkelingspsychologie aan de Vrije Universiteit Brussel, geplaatst in 'De Morgen van 3 september'. Hij reageert hier op de steeds vaker gehoorde berichten over de achteruitgang van de kwaliteit van het Vlaamse onderwijs, die hij al jaren geleden zag aankomen.

Van den Broeck plaatst een frontale aanval op de onderwijsvernieuwers van de laatste jaren. 'Al sedert de jaren 90 werd het bon ton om alles wat klassiek tot het onderwijs behoort (klassikaal lesgeven, examens, huiswerk, rapporten, zittenblijven, etc.) in vraag te stellen of zelfs te verketteren. De media gaven toen vol gas in het bekritiseren van het onderwijs: te veel zittenblijvers, te veel sociale ongelijkheid, te weinig aansluiten bij de leefwereld van jongeren, enzovoort. Kennisoverdracht moest zoveel mogelijk gerelativeerd worden ('leren is saai' was de dodelijke boodschap), om ook in uren plaats te maken voor nieuwe doelstellingen, zoals aandacht voor welbevinden, en allerlei buitenschoolse 'leuke' activiteiten. Geloof en hoop waren hierbij sterker dan realiteitszin en steun van robuuste wetenschappelijke bevindingen. Welnu, zegt Van den Broeck, 'Als kennis minder belangrijk wordt geacht, moet je geen bolleboos zijn om te beseffen dat het met die kennis van leerlingen ook navenant zal zijn'. Als weg naar verbetering ziet hij een doortastende, realistische aanpak, waarbij de sterke elementen van ons klassiek onderwijs aangevuld worden met nieuwe effectief gebleken aanpakken.